

ETIENNE
VERMEERSCH

provencaalse
gesprekken

SAMENSTELLING
WILLY WEYNS

Houtekiet
Antwerpen / Amsterdam

Inhoud

Voorwoord 9

Inleiding 11

EERSTE DAG

Positivisme en grenzen aan de wetenschappelijke kennis 15

1. Wetenschap en rationaliteit 19
2. Overzichtschaema van de wetenschappen 28
Discussie 1: Grenzen aan wetenschap? 44
Discussie 2: Wetenschap onderscheiden
van pseudowetenschap 46

TWEEDE DAG

Feiten en waarden, ethiek, bio-ethiek 51

1. Feiten en normen 54
2. David Hume 56
3. Rationaliteit en ethiek 59
4. Discussie over ethiek 74
5. Bio-ethiek 83
6. Een 'gradualistisch' ethisch statuut
voor embryo en foetus 89
7. Discussie bio-ethiek 98

DERDE DAG

Financieel-economisch-politieke crisissen van vandaag 101

- A. DIAGNOSE: WAT IS ER AAN DE HAND? 101
  - 1. Karl Marx 102
  - 2. Grote godsdiensten 104
  - 3. Drijvende krachten 104
  - 4. WTK-bestel 105
  - 5. Expansiedrang 106
  - 6. Wereldproblematiek 107
  - 7. Gepast antwoord 108
  - 8. Besluit 111
  - 9. Discussie politiek-financieel-economische crisis 111
- B. OP ZOEK NAAR UITWEGEN 113
- C. DE ZESDE BELGISCHE STAATSHERVORMING 115
  - 1. Identiteit 116
  - 2. Natie 120
  - 3. Van Belgisch naar Vlaams natiegevoel 126
  - 4. Discussie staatshervorming 132

VIERDE DAG

Verlichting, religie, multiculturaliteit 137

- A. VERLICHTING 137
  - 1. Griekse oudheid 138
  - 2. René Descartes 139
  - 3. Baruch Spinoza 140
  - 4. Discussie verlichting 147
- B. RELIGIES EN ATHEÏSME 150
  - 1. Van volksreligies naar universele godsdiensten 150
  - 2. Godsdienstkritiek 151

3. Godsdienstrevival? 152
4. Discussie religies en atheïsme 152

C. MULTICULTURALISME 160

1. Het begrip 'cultuur' 161
2. Waarde van culturen 162
3. Andere cultuurwaarden? 163
4. Wat is nu het probleem van de multiculturaliteit? 164
5. Discussie multiculturaliteit 167

VIJFDE DAG

Determinisme en het probleem van de vrije wil 171

A. HET BEGRIP 'VRIJE WIL' 173

1. Bestaan versus functioneren binnen een taal 173
2. Vrije wil in actie 178

B. HET BEGRIP 'VERANTWOORDELIJKHEID' 183

1. Galen Strawson 183
2. Etienne Vermeersch 184
3. Predestinatieleer 185

C. KON DE BETROKKENE ANDERS HANDELEN? 186

1. Einstein vergist zich 186
2. Vrije kosmonauten 187
3. Vrije kloosterlingen 187
4. Vrije wil is bewust instemmen met beslissing 187
5. Spinoza over vrije wil 188
6. Volledig vrij is volledig gedetermineerd 188
7. Nog meer Spinoza 189
8. Illegale daden 190

D. DISCUSSIE DETERMINISME EN VRIJE WIL 191

Register 203

Voorwoord

Editor Willy Weyns

Elke zomer nodig ik een vooraanstaand filosoof uit, voor discussies en bergwandelingen in de Provence met een groep geïnteresseerden. Deze activiteit van het centrum 'Leaudelure' vindt plaats niet ver van de Mont Ventoux, aan de voet van een andere berg, de 'Lure'. De originele en succesrijke combinatie van wandelen en filosoferen werd 'filo-rando' gedoopt, naar analogie met de wijdverspreide 'café-filo's'. In de zomer van 2012 was Etienne Vermeersch de gast. Gezien zijn zeer ruim werkterrein en dito deskundigheid werden de 15 deelnemers dat jaar uitgenodigd elk vooraf een drietal vragen ter discussie voor te stellen. Deze vragen werden dan samengebracht tot vijf hoofdthema's, één voor elke dag van de vijfdaagse filosofie- en wandelweek. Dit leverde het uiteindelijke vijfdaagse programma op.

Elke ochtend na het ontbijt in de chambres d'hôte 'Rivière' in St. Vincent/Jabron, stelde gastheer Weyns het probleem van de dag en bijbehorende vragen voor en gaf gastspreker Vermeersch hierover een filosofische duiding en argumenteerde glashelder zijn persoonlijke stellingnamen.

Daarna was er tijdens de daguitstap met uitgebreide picknick en siësta en/of verblijf bij de zwemkom ruim de gelegenheid voor overpeinzingen en informele discussies in kleine groepjes.

In de late namiddag was het verzamelen geblazen voor een groepsdiscussie rond de tafel, met vraag en antwoord van alle deelnemers, gevolgd door het Provençaalse avondmaal.

Het boek dat u in uw handen heeft is echter veel méér geworden dan een weergave van de discussies tussen de lavendel bij een glas pastis.

Vertrekkend van het filo-rando gebeuren heeft Etienne Vermeersch zijn hoogst originele visie op wetenschap en rationaliteit, ethiek, de vrije wil en de vele thema's die in de Provence aan bod zijn gekomen, in dit werk grondiger dan ooit tevoren uitgewerkt en onderbouwd. Het geheel werd nog verrijkt met achtergrondinformatie in kaders.

*La fonction principale des jambes est
de permettre l'homme à marcher:
il est bon de le rappeler,
car on l'oublie de plus en plus.*

*Le sentier, c'est l'invitation aux joies de l'espace,
au dépaysement, au dessaoulement,
à la découverte d'un équilibre.*

C'est l'invitation à vivre intelligemment.

PIERRE MARTEL
(Le moine de Lure)

Inleiding

Etienne Vermeersch

Tegen het einde van 2011 nodigde Willy Weyns mij uit om tijdens de zomer van 2012 een bijdrage te leveren tot zijn jaarlijkse 'filorando'-activiteiten in een dorpje in de Provence. Mijn eerste reactie was positief, maar toen hij me wat nadere uitleg over het project verstrekke, begon ik me toch vragen te stellen. Een jaar tevoren had ik in Toscane een reeks gesprekken gevoerd met Dirk Verhofstadt en de neerslag ervan, een turf van 469 bladzijden, was pas verschenen onder de titel *Dirk Verhofstadt in gesprek met Etienne Vermeersch. Een zoektocht naar waarheid* (Houtekiet). Weliswaar zou het nu niet om een gesprek tussen twee individuen gaan, maar om een groepsgebeuren: lezingen en discussies met een groep van vijftien mensen, die elk vooraf een reeks vragen zouden voorleggen. Het vooruitzicht op de confrontatie met een waaier van uiteenlopende inzichten en probleemstellingen leek me wel een stimulerende uitdaging. Willy suggereerde echter dat er ook een publicatie kon volgen. Toen schrok ik enigszins terug voor het risico dat ik achteraf tegenover het brede publiek in herhaling zou vallen. Ik besloot dan maar op het voorstel 'filorando' in te gaan, maar het publicatieproject in het ongewisse te laten. Bij het lezen van de synthese van de vragen werd het me stilaan duidelijk dat er toch stof in zat voor een grotendeels origineel en samenhangend betoog. De basisstructuur hiervan kwam al tijdens de lezingen uit de verf, maar voor deze publicatie is de systematiek verder uitgewerkt. Sommige vragen van de deelnemers zijn nog wel afzonderlijk behandeld, maar de meeste ervan zijn nu impliciet in de inleidingen zelf opgenomen.

Wanneer ik het resultaat 'origineel' noem, dan bedoel ik (1) dat ik zoiets zelf nog niet in een dergelijke samenhang heb geschreven, hoewel flarden ervan in vroegere publicaties te vinden zijn, maar vooral (2) dat bij mijn weten, een vergelijkbare uiteenzetting nog nergens gepubliceerd werd. Dat geldt vooral voor de exposés van de eerste en tweede dag, die het begrippenkader vastleggen dat bij de behandeling van de daarna volgende thema's telkens weer een verhelderende rol zal spelen. In *Eerste dag* leg ik uit wat volgens mij 'betrouwbare kennis' is en daarbij betoog ik dat we, naast de term 'wetenschap' ook behoefte hebben aan een concept 'rationaliteit' waarbinnen we bovendien gradaties op het vlak van strengheid moeten onderscheiden. De wereldbeschouwelijke discussies in recente Angelsaksische werken, waarin men veelal een tweedeling wetenschap-godsdiens of wetenschap-ethiek behandelt, kunnen vanuit deze benadering beter genuanceerd worden. Nog belangrijker in die *Eerste dag* is het 'Overzichtschema van de wetenschappen', waaraan ik een reeks 'thesen' koppel waarvan het nut doorheen het hele werk duidelijk zal worden. In *Tweede dag* bespreek ik de grondslagen van de ethiek. Hierbij sluit ik me radicaal aan bij de stelling van Hume over de onoverbrugbare kloof tussen feiten en normen, maar tevens bied ik de aanloop tot inzichten die toch toelaten ethiek op een rationele wijze te benaderen.

De verdere uiteenzettingen hebben betrekking op de clusters van vragen die door de deelnemers werden aangebracht. Niet alle antwoorden zijn echt origineel, maar de wijze van aanpakken is dat meestal wel: telkens weer staat de noodzaak van heldere definities centraal en wordt zo mogelijk de historische achtergrond van de thematiek onderzocht.

Als men mij zou vragen aan welke uiteenzettingen ik de voorkeur geef, dan zou ik, naast de reeds vermelde twee 'dagen', graag het stuk over het statuut van embryo en foetus vermelden (*Tweede dag*, 6), maar vooral ook de *Vijfde dag* over 'Vrije wil'. Deze thematiek is de laatste jaren actueel geworden, mede door boeken en interviews van breinonderzoekers, die vaak geneigd zijn het bestaan van die 'vrije wil' te loochenen. Mijn antwoord hierop is m.i. zowel origineel als overtuigend: degenen die 'vrije wil' een illusie noemen, zitten op een verkeerd spoor. Er zijn redenen te over om, zowel in de omgangstaal

als in de wetenschappelijke en gerechtelijke context dit begrip te blijven hanteren, zij het op een genuanceerde wijze.

Dit werk is voor een breed publiek geschreven en wordt dus niet gestaafd met de uitvoerige citaten die men in een strikt wetenschappelijke publicatie zou verwachten. Toch blijf ik bereid de hier verdedigde standpunten ook in een strenger betoog te verdedigen.

Dat ik ertoe gebracht werd in mijn tachtigste levensjaar nog deze inspanning te leveren, dank ik aan Willy Weyns en aan de intelligente en stimulerende groep van de deelnemers aan Rando-filo 2012.

Etienne Vermeersch

2013

EERSTE DAG

Positivismen en grenzen aan de wetenschappelijke kennis

Willy Weyns:

Etienne Vermeersch wordt vaak filosofisch getypeerd als 'positivist', iemand die het grootste vertrouwen heeft in wetenschappelijke kennis. Zelf zegt hij bijvoorbeeld *'ons beeld van de werkelijkheid benadert de werkelijkheid steeds meer en meer; over de structuur van de werkelijkheid heb ik geen fundamentele vragen meer'* (Knack, 29-6-2011).

Anderen schatten de verworvenheden en mogelijkheden van de wetenschappen beperkter in. In het werkkterrein van de astrofysica en kosmologie bijvoorbeeld worden dan de theorieën van de big bang, en de zoektocht naar een *'theory of everything'* zoals de snaartheorie, theorieën met tien dimensies, multiversums, hoogstens als creatieve invalshoeken of zelfs pure 'speculaties' op de werkelijkheid gezien. Al die theorieën zijn immers uiterst wankelbaar. Om de bigbangtheorie bijvoorbeeld overeind te kunnen houden, moet men veronderstellen dat 96% van het heelal bestaat uit zwarte materie, die per definitie aan onze rechtstreekse waarneming ontsnapt. De zogenaamde fysische constanten blijken in het licht van recente metingen niet meer constant te zijn. Wat kan de bigbangtheorie ons ooit zeggen over de tijd ervoor?